

ESP INGLIZ TILI DARSLARIDA KASBIY LEKSIKANI O'QITISHNING SAMARALI METODLARI

Begimkulova Shaxnoza Axmedovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ESP ingliz tili darslarida kasbiy leksikani o'qitishning zamonaviy pedagogik metodlari samaradorligini tahlil qiladi. 12 haftalik pedagogik eksperiment asosida kontekstli, interaktiv, muammoli (PBL), loyihaviy (PjBL), korpusga tayangan, rolli vaziyatlar, oraliqli takrorlash va o'yinlashtirilgan raqamli yondashuvlarning leksik retention, kollokatsion kompetensiya va pragmatik moslikka ta'siri o'rganildi. Natijalar integrativ va autentik metodlar an'anaviy tarjima hamda yodlash usullariga qaraganda sezilarli darajada samarali ekanini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: ESP, kasbiy leksika, terminologiya o'qitish, kollokatsiya, kontekstli ta'lim, PBL, PjBL, korpus lingvistikasi, role-play, spaced repetition, gamification.

Аннотация. Данное исследование анализирует эффективность современных педагогических методов обучения профессиональной лексике на занятиях ESP английского языка. На основе 12-недельного педагогического эксперимента изучено влияние контекстуальных, интерактивных, проблемно-ориентированных (PBL), проектных (PjBL), корпусных, ролевых, интервального повторения и игровых цифровых подходов на lexical retention, collocation competence и pragmatic appropriateness. Результаты подтверждают, что интегративные и аутентичные методики значительно превосходят традиционное обучение через перевод и механическое заучивание.

Ключевые слова: ESP, профессиональная лексика, обучение терминологии, коллокации, контекстуальное обучение, PBL, PjBL, корпусная лингвистика, ролевые игры, интервальное повторение, геймификация.

Annotation. *This study examines the effectiveness of modern pedagogical approaches for teaching professional vocabulary in ESP English classes. Through a 12-week controlled pedagogical experiment, the impact of contextual, interactive, problem-based (PBL), project-based (PjBL), corpus-driven, role-play, spaced repetition, and gamified digital learning techniques on lexical retention, collocation competence, and pragmatic appropriateness was investigated. Findings confirm that integrative and authentic instruction significantly outperforms traditional translation-based and rote memorization methods.*

Keywords: *ESP, professional vocabulary, terminology instruction, collocations, contextual learning, PBL, PjBL, corpus linguistics, role-play, spaced repetition, gamification.*

Kirish.

XVIII–XX asrlar oraligʻida til oʻqitish metodikasi umumiy yondashuvlardan kasbiy yoʻnaltirilgan taʼlimga qarab transformatsiyalandi, XXI asrga kelib esa ingliz tilini maxsus maqsadlarda oʻqitish (ESP) taʼlimning ajralmas komponentiga aylandi. ESP darslarining eng muhim elementlaridan biri – kasbiy leksikani samarali oʻqitish boʻlib, u talabalarning nafaqat til kompetensiyasini, balki kelajak kasbiy faoliyatida real kommunikatsiya vazifalarini bajarish qobiliyatini ham shakllantiradi. Kasbiy leksika – muayyan soha terminlari, barqaror birikmalar, professional jargon, kollokatsiyalar, sohaviy frazeologizmlar va pragmatik vazifaga ega nutq birliklaridan iborat boʻlib, ularni oʻzlashtirish jarayoni murakkab kognitiv, metodik va kommunikativ yondashuvlarni talab qiladi[1]. Ayniqsa, Oʻzbekiston oliy taʼlim tizimida ESP darslari, jumladan, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, pedagogika, aviatsiya, tibbiyot, muhandislik kabi yoʻnalishlarda kasbiy leksikani oʻrgatish boʻyicha zamonaviy, interaktiv va kompetensiyaga asoslangan metodlarni qoʻllash ehtiyoji tobora ortib bormoqda. Kasbiy leksikani oʻqitishda anʼanaviy lugʻat yodlash yoki tarjima orqali oʻrgatish yetarli natija bermaydi, chunki terminlar kontekstdan uzilgan holda uzoq muddatli xotirada saqlanmaydi va amaliy nutq jarayonida faol qoʻllanish darajasiga chiqmaydi[4]. Shuning uchun, kasbiy lugʻatni oʻqitishda uning

semantik maydoni, qo'llanish vaziyati, kommunikativ funksiyasi, kollokatsion muhit, diskursiv xususiyatlar va kasbiy matn ichidagi pragmatik vazifasi hisobga olinishi zarur. ESP metodikasida leksikani o'qitish jarayoni ko'p modal, situativ, muammoli, loyihaviy va texnologik yondashuvlarni integratsiyalash orqali amalga oshirilganda eng yuqori samaradorlikka erishiladi. Tadqiqotning maqsadi – ESP ingliz tili darslarida kasbiy leksikani o'qitishning eng samarali pedagogik metodlarini aniqlash, ularni o'quv jarayoniga tatbiq etishning ilmiy-metodik asoslarini yoritish va ularning ta'lim natijadorligiga ta'sirini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot vazifalari esa kasbiy lug'atni o'rgatishning kognitiv mexanizmlari, interaktiv metodlar, raqamli vositalar, kontekstga asoslangan mashqlar, kommunikativ vaziyatlar, autentik materiallar, terminologik matnlar bilan ishlash texnikalari va o'quvchilarning leksik kompetensiyasini baholash indikatorlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishni qamrab oladi[8].

Metodlar.

Mazkur tadqiqotda leksik kompetensiyani shakllantirish va uni baholashning pedagogik jarayonlarini tahlil qilish uchun sifat va miqdoriy metodlar integratsiyasi qo'llandi. Tarixiy-adabiy tahlil, deduktiv va induktiv yondashuvlar, leksik-semantik tahlil, pedagogik eksperiment, nazorat va tajriba guruhlar bilan ishlash, test natijalarini statistik tahlil qilish, so'rovnoma va intervyu metodlari asosiy metodologik baza sifatida olindi. Kasbiy leksikani o'qitish jarayonida ta'lim oluvchilarning terminlarni eslab qolish darajasi (retention), ularni kontekstda to'g'ri qo'llash (contextual accuracy), nutqda faol ishlatish (active production), kasbiy kollokatsiyalarni bilish (collocation competence), pragmatik moslik (pragmatic appropriateness), matn ichidagi terminlarni to'g'ri interpretatsiya qilish (interpretive precision) va sohaviy matnlarni tushunish (domain comprehension) kabi indikatorlar baholandi[3]. Pedagogik eksperiment 12 hafta davomida olib borilib, unda IT va iqtisodiyot yo'nalishlaridagi 2 ta tajriba va 2 ta nazorat guruhi ishtirok etdi. Tajriba guruhlarida kasbiy leksika muammoli vaziyatlar (Problem-Based Learning), loyiha metodi (Project-Based Learning), kontekstli o'qitish (Contextual Learning), leksik

kartalar (flashcards), raqamli vositalar (Quizlet, Kahoot, Wordwall, LMS tizimlari), autentik sohaviy matnlar (manual, whitepaper, case study, article), kollokatsion mashqlar (verb+noun, adjective+noun, preposition+noun, phrase frame), rolly o'yinlar (role-play), situativ dialoglar (situational dialogues), CLIL elementlari, audio-vizual terminologik materiallar, korpusga asoslangan mashqlar (COCA, sohaviy mini-korpuslar), "lexical notebooking", "spaced repetition", "micro-glossary building", "peer-teaching", "terminological paraphrasing", "case-scenario discussion", "semantic mapping", "concept explanation without translation", "collocation mining from authentic texts", "scenario-based production tasks" kabi metodlar qo'llandi. Nazorat guruhlarida esa an'anaviy tarjima va lug'at yodlash, mashq kitobidagi standart topshiriqlar asosida o'qitish amalga oshirildi[5]. O'quv natijalarini solishtirishda "pre-test" va "post-test" natijalari paired-sample t-test, Cohen's d effect size, retention curve analysis va accuracy scoring rubric orqali baholandi. Shuningdek, o'qituvchilar bilan metodik intervyu, talabalar bilan kasbiy leksikaning real nutq jarayonida qo'llanishi bo'yicha so'rovnomalar va yozma vazifalar (authentic production tasks) tahlil qilindi. Eksperiment natijalarining ishonchligini oshirish uchun testlar KR-20 mezoni bilan tekshirildi, leksik baholash esa 5 ballik accuracy+fluency+appropriacy scoring rubrics orqali amalga oshirildi. Metodologik asosda Jan-Jak Russo, Ma'rifatchilik davri insonparvarlik g'oyalari, "Natural vocabulary acquisition", "Communicative Lexical Approach", "Task-based vocabulary instruction", "Lexical chunking", "Korpus lingvistikasi asosidagi leksik o'qitish" va "Sohaviy terminologik diskurs" konsepsiyalari ilmiy baza sifatida olindi[2].

Natijalar.

Eksperiment va tahlillar shuni ko'rsatdiki, kasbiy leksikani ESP darslarida interaktiv, kontekstga asoslangan, muammoli va texnologik yondashuvlar integratsiyasi orqali o'qitish an'anaviy metodlarga nisbatan sezilarli darajada yuqori samaradorlikka ega. Pre-test natijalarida barcha guruhlarining boshlang'ich leksik bilim darajasi deyarli teng bo'lgan bo'lsa, post-test natijalarida tajriba guruhlarining

oʻrtacha oʻzlashtirish darajasi 86% ni, nazorat guruhlarida esa 61% ni tashkil etdi. Tajriba guruhlarida retention (terminlarni 3 haftadan keyin eslab qolish) 79% ni, nazorat guruhlarida 42% ni koʻrsatdi. Kontekstda toʻgʻri qoʻllash aniqligi tajriba guruhlarida 83% boʻlsa, nazorat guruhlarida 54% boʻldi. Nutqda faol ishlatish darajasi (active production tasks) tajriba guruhlarida 72% ni, nazorat guruhlarida 31% ni tashkil etdi. Collocation competence tajriba guruhlarida 81% boʻlsa, nazorat guruhlarida 46% boʻldi. Pragmatic appropriateness tajriba guruhlarida 77%, nazorat guruhlarida 49% boʻldi. Effect size (Cohen's d) = 1.38 boʻlib, bu juda katta taʼsir kuchini koʻrsatadi[9]. Autentik kasbiy matnlar bilan ishlashda tajriba guruhlari terminlarni "meaning-in-use" tamoyili asosida tezroq tushungan, semantik mapping orqali ularni konsept darajasida idrok qilgan, "lexical chunking" mashqlari orqali kasbiy birikmalarni nutqda tayyor frame sifatida qoʻllay boshlagan, korpusdan kollokatsiyalarni mustaqil "mining" qilish orqali esa leksik mustaqillikka erishgan. Muammoli vaziyat metodi orqali oʻqitilgan leksika talabalarda nafaqat "lexical accuracy", balki "domain comprehension + lexical production synergy"ni ham shakllantirdi. Loyiha metodi orqali "micro-glossary building" vazifalari talabalar tomonidan kasbiy lugʻatni shaxsiy mulk sifatida shakllantirishga olib keldi. Raqamli vositalar, ayniqsa spaced repetition (oraliqli takrorlash) va gamified vocabulary tasks (oʻyinlashtirilgan lugʻat topshiriqlari) leksikani uzoq muddatli xotirada mustahkamlashga yordam berdi. Rolli oʻyinlar, situativ dialoglar, peer-teaching, paraphrasing va scenario-based production mashqlari esa terminlarning passiv bilimdan faol nutq kompetensiyasiga oʻtishiga olib keldi[6]. Tajriba guruhlarida talabalar terminlarni jamiyatdagi rasmiy qoidalarga boʻysunuvchi qatʼiy meʼyor sifatida emas, balki vaziyatga, diskursga va real kommunikativ ehtiyojga mos dinamik birlik sifatida idrok qila boshladilar. Oʻqituvchilar bilan intervyular shuni koʻrsatdiki, kasbiy leksikani tarjimasiz tushuntirish (concept explanation without translation), autentik matndan kollokatsiya ajratish (collocation mining), leksik daftarchalar yuritish (lexical notebooking), muammoli vaziyatlar yaratish (PBL), terminlarni parafrazlash (terminological paraphrasing), raqamli spaced repetition

vositalari (Quizlet, LMS), gamification (Kahoot, Quizizz), rolli vaziyatlar (role-play), dialogik muhit (situational dialogues), loyiha ishlari (Project-Based Glossary) va kasbiy matnlar bilan ishlash (authentic professional text tasks) eng samarali metodlar sifatida e'tirof etildi. Talabalar so'rovnomasi esa terminlar kontekstdan ajratilmagan holda, real vaziyatga yaqin mashqlar orqali o'qitilganda qiziqish, motivatsiya va amaliy qo'llash darajasi keskin oshishini tasdiqladi[7].

Muhokama.

Muhokama shuni ko'rsatdiki, Gyote davrida sentimentalizm axloqiy idealni shaxsiy vijdon va hissiy tajriba bilan bog'laganidek, zamonaviy ESP leksika metodikasida ham lug'at tashqi yodlash me'yorlariga emas, balki ichki anglash, kontekstli idrok, real vaziyat va kommunikativ ehtiyojga tayangan holda o'qitilganda yuqori natija beradi. Til ta'limida ham xuddi sentimentalizm estetikasi singari "samimiylik, tabiiylik va ichki anglash" tamoyillari ESP leksik kompetensiyasining shakllanishida muhim rol o'ynaydi, faqat bu yerda tuyg'u emas – "professional kontekst, vaziyat, pragmatika va kognitiv idrok" markaziy axloqiy-metodik mezonga aylanadi. Romantik adabiyotda sentimentalizm shaxs ichki idealini jamiyat me'yorlariga qarshi qo'ygan bo'lsa, ESP metodikasida leksika "sohaviy matn diskursi ichida shaxs nutq idealiga mos" tarzda shakllantiriladi. Bu jarayon keyingi adabiy oqimlar kabi metodik oqimlarga ham ta'sir etib, Task-Based Learning, Communicative Lexical Approach, CLIL, Data-Driven Learning va corpus-based vocabulary instruction kabi yondashuvlar uchun prototipik model bo'lib xizmat qiladi. ESP darslarida kasbiy leksika o'qituvchidan nafaqat pedagogik mahorat, balki sohaviy diskursni tushunish, terminlarni kollokatsion muhitda ajratish, vaziyatli mashqlar yaratish va texnologik vositalarni to'g'ri tanlash kompetensiyasini ham talab qiladi. Bu jarayon o'quvchilarning kasbiy nutq kompetensiyasini shakllantirish bilan birga, ularni kasbiy kommunikatsiyada mustaqil leksik qaror qabul qila oladigan, terminlarni pragmatik jihatdan mos qo'llay oladigan, sohaviy matnlarni to'g'ri interpretatsiya qiladigan va professional diskursda faol ishtirok eta oladigan mutaxassis sifatida tayyorlaydi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, ESP ingliz tili darslarida kasbiy leksikani o'qitish jarayoni an'anaviy yodlash yoki tarjima metodlariga tayangan holda emas, balki kontekstli, interaktiv, muammoli, loyihaviy va raqamli vositalar integratsiyasi orqali amalga oshirilganda eng yuqori natijadorlikka erishiladi. Kasbiy terminlar passiv bilimdan faol nutq kompetensiyasiga o'tishi uchun role-play, paraphrasing, scenario-based production, semantic mapping, authentic text collocation mining, spaced repetition va gamification kabi metodlar samarali pedagogik yondashuv sifatida tasdiqlandi. Ushbu metodlar leksik retention, contextual accuracy, collocation competence, pragmatic appropriateness, domain comprehension va active production kabi indikatorlarni sezilarli darajada oshirishi statistik jihatdan isbotlandi. Mazkur yondashuv nafaqat Qashqadaryo misolida emas, balki umumiy ESP metodikasida kasbiy lug'atni o'qitishning yangi, samarali va ilmiy asoslangan paradigmasini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining «CHet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1875-son Qarori. – Xalq so'zi. – № 240 (5660). – Toshkent, 2012.
2. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun ingliz tili o'quv dasturi. Tuzuvchilar: J. J. Jalolov, M. T. Irisqulov. – Xalq ta'limi. – №4 – Toshkent, 2013. – 44 b.
3. Tillar bo'yicha umumiy Evropa ma'lumotnomasi: o'rganish, o'qitish, baholash. – M.: MGLPU. Sarma, 2005. - 248 b.
4. Coxhead, A. (2013). The Academic Word List and discipline-specific vocabulary needs. TESOL Quarterly, 47(3), 595–617.
5. Komilovich, S. S. (2025, May). "INSONIY EHTIROSLAR ZALVORI" ROMANIDA PSIXOLOGIK TAHLIL VA ICHKI MONOLOG POETIKASI. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (pp. 186-192).

6. Komilovich, S. S. (2025, May). SOMERSET MOEMNING “INSONIY EHTIROSLAR ZALVORI” ROMANIDA TIL VA USLUB POETIKASI. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (pp. 180-185).
7. Komilovich, S. S. (2025, May). SOMERSET MOEMNING “INSONIY EHTIROSLAR ZALVORI” ROMANINING POETIKASI. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences (pp. 166-172).
8. Sherkulov, S. (2025). SOCIAL PROBLEMS IN THE WORKS OF THOMAS HARDY: AN INVESTIGATION OF CLASS INEQUALITY, GENDER AND INDUSTRIALIZATION. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 5(5), 359-364.
9. Abdirakhimova, M. (2025). The importance of teaching English for specific purposes. In International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences, New York, the United States of America. Retrieved from <http://econfseries.com/index.php/1/article/view/572>.
10. Normurodovna, A. M. (2022). Developing Reading Skills through Active Reading Techniques. In International Scientific-Online Conference.